

SPRAWOZDANIA

POLSKIE INTERPRETACJE AUTORYTARYZMU I TOTALITARYZMU Karpacz 7–9 grudnia 2010 r.

W dniach od 7 do 9 grudnia 2010 r. w Karpaczu, w hotelu Skalnym Mercure odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowa *Polskie interpretacje autorytaryzmu i totalitaryzmu*, zorganizowana przez Katedrę Doktryn Politycznych i Prawnych na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego. Organizatorzy — prof. zw. dr hab. Marek Maciejewski oraz dr hab. prof. UW r Maciej Marszał — historycznym tłem dla wspomnianego sympozjum uczynili blisko 90. rocznicę narodzin komunizmu w Rosji, nazizmu w Niemczech i faszyzmu we Włoszech, a także narastanie w ówczesnym okresie niemal w całej Europie „mody” na autorytaryzm, przybierający w niektórych krajach nawet postać totalitaryzmu. Już na początku lat dwudziestych zaczęły się w Polsce pojawiać pierwsze opinie o tych zjawiskach, mnożąc się aż po współczesność wraz z rozwojem komunizmu czy faszyzmu. Nierzadko były to i są nader ciekawe i oryginalne poglądy na autorytaryzm lub totalitaryzm. Stąd też niewątpliwie zasługiwały one na naukową analizę, zwłaszcza że wymienione zjawiska polityczne wciąż występują we współczesnym świecie, choć już nie na taką skalę, jak przed kilkudziesięcioma laty.

Konferencja spotkała się z dużym zainteresowaniem ze strony nie tylko przedstawicieli polskiej nauki, ale także profesorów zagranicznych. Zaproszonymi gośćmi honorowymi byli profesorowie, doktorzy honoris causa, Richard Pipes (Uniwersytet Harvarda) oraz Zbigniew Brzeziński (Uniwersytet Columbia) — wybitni historycy, politolodzy i sowietolodzy polskiego pochodzenia, którzy zdobyli sławę międzynarodowych autorytetów oraz specjalistów badających i analizujących historię Rosji oraz Europy Środkowo-Wschodniej. Osiągnięcia na tym polu docenione zostały przez władze Stanów Zjednoczonych — prof. Pipes w okresie prezydentury Ronalda Reagana pełnił funkcję doradcy prezydenta USA do spraw Rosji i Europy Środkowej, administracja Jimmy’ego Cartera powierzyła prof. Brzezińskiemu stanowisko doradcy prezydenta USA do spraw bezpieczeństwa. Warto odnotować też, iż w gronie blisko 70 uczestników konferencji znaleźli się również prof. dr hab. Zdzisław Krasnodębski (Uniwersytet w Bremie), prof. dr hab. Taras Andrusiak (Uniwersytet Iwana Franki) oraz dr Alena Rundova (Uniwersytet w Pilźnie).

Pierwsze od dłuższego w Polsce czasu sympozjum na tak dużą skalę, poświęcone naukowej analizie zjawisk autorytaryzmu i totalitaryzmu, objęli honorowym patronatem JM Rektor Uniwersytetu Wrocławskiego, prof. dr hab. Marek Bojarski, dziekan Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii, dr hab. prof. UW r Włodzimierz Gromski, a także przed-

stawiciele władzy państwowej zarówno na szczeblu centralnym, jak i lokalnym: marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej Grzegorz Schetyna, wojewoda dolnośląski Rafał Jurkowlanec oraz burmistrz miasta Karpacz Bogdan Malinowski.

Oficjalne otwarcie konferencji nastąpiło w godzinach popołudniowych 7 grudnia. Odczytane zostały listy od prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego, marszałka Sejmu RP, wojewody dolnośląskiego, a także rektora Uniwersytetu Wrocławskiego oraz dziekana Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii. Uczestników i zaproszonych gości przywitał również burmistrz miasta Karpacz. Centralnym punktem dnia były obrady plenarne pod przewodnictwem prof. Marka Maciejewskiego. Głos zabrali prof. dr hab. Wiesław Kozub-Ciembroniewicz (Uniwersytet Jagielloński), który w swym wystąpieniu skupił się na historycznej refleksji dotyczącej interpretacji autorytaryzmu i totalitaryzmu w polskiej literaturze przedmiotu; prof. dr hab. Zdzisław Krasnodębski odnoszący się do popularnych mitów faszyzmu w PRL i III RP; a także prof. dr hab. Zbigniew Rau, który we wnikliwy sposób dokonał liberalnej dekonstrukcji systemu totalitarnego. Pierwszy dzień obrad zakończony został uroczystym bankietem.

Punktem centralnym drugiego dnia konferencji były wystąpienia gości honorowych. Profesor Richard Pipes tematem swej prezentacji uczynił polską sowietologię do 1939 r. Podkreślił on kilka najważniejszych cech polskiego myślenia o Rosji, zarówno carskiej, jak i sowieckiej, między innymi: 1) dominację kultury prawosławnej, która poprzez pesymistyczny obraz świata zniechęca Rosjan do uczestnictwa w życiu społeczno-politycznym, uważając je za daremny wysiłek, który może być skuteczniej spożytkowany w rozwoju życia duchowego; 2) brak poszanowania prawa, który traktowany jest jako instrument sprawowania władzy, a nie środek przed nią chroniący, co z kolei sprzyja bezprawiu i polityzacji obywateli, a brak poszanowania własności przez brak swego ugruntowania w systemie wartości Rosjan, będących w ogromnej większości potomkami carskich chłopów, wydaje się dla nich czymś obcym i niewartym ochrony; 3) skłonność wśród Rosjan do podejścia maksymalistycznego, przeciwstawnego postawie umiarkowanej. Z powyższych względów prof. Pipes uznał reżim sowiecki za dziedzictwo caratu, a skłonność Rosjan do komunizmu za ich nieodłączną cechę, której nie mają inne narody Europy Zachodniej lub Środkowej, co z kolei wyklucza dla nich zagrożenie ze strony komunizmu, prócz militarnej interwencji.

W odczytanym wystąpieniu prof. Brzezińskiego postawione zostało pytanie dotyczące sowieckiego systemu politycznego — jego rozpadu w wyniku transformacji lub degeneracji. Profesor Brzeziński analizując sposób i kulisy władzy Chruszczowa, a przede wszystkim Breżniewa, doszedł do wniosku, iż personalna i pełna brutalności walka o władzę zastąpiona została współzawodnictwem między dużo większą grupą osób. Sowiecki system polityczny ulegał powolnej degeneracji, czego przejawami było ubywanie talentu społecznego przyciąganego do siebie przez przywództwo polityczne w rywalizacji z innymi grupami. Była ona efektem między innymi: trwałego wewnętrznego podziału elity rządzącej, skutkującego osłabieniem zaangażowania; niestabilności najwyższego przywództwa; brakiem zdolności sprawujących władzę do zdefiniowania celów systemu politycznego wobec społeczeństwa i wyrażenia ich w instytucjonalnych formułach; wkroczeniem instytucjonalnych i hierarchicznych linii poleceń do funkcjonowania niezaangażowanych dotychczas politycznie zgrupowań. Postawione pytania i sformułowane kwestie dają się również zastosować wobec dylematów, przed którymi stają współczesne Chiny.

Kolejna część obrad podzielona została na cztery panele dyskusyjne. Sekcji pierwszej poświęconej doktrynie nazizmu przewodniczył prof. Zdzisław Krasnodębski. Ana-

lizowano w niej między innymi: zagadnienie lewicowości i socjalizmu w systemie nazistowskim (prof. dr hab. Marek Bankowicz, Uniwersytet Jagielloński), najwcześniejsze polskie interpretacje wspomnianej doktryny (prof. dr hab. Marek Maciejewski), postać Carla Schmitta w polskiej nauce (prof. dr hab. Adam Wielomski, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy w Siedlcach), a także spojrzenie Szymona Wiesenthala na hitlerowski totalitaryzm (prof. dr hab. Witold Stankowski, Uniwersytet Jagielloński) oraz poglądy Szymona Rundsteina na narodowosocjalistyczne prawo (prof. dr hab. Leonard Górnicki, Uniwersytet Wrocławski).

Sekcja druga pod przewodnictwem prof. Wiesława Kozub-Ciembroniewicza poświęcona została reżimom autorytarnym i totalitarnym. Skupiono się w niej na między innymi: tożsamości nazizmu i komunizmu według Iaroslava Starukha (prof. dr hab. Taras Andrusiak), włoskim faszyzmie w interpretacjach polskich socjalistów w okresie międzywojennym (dr hab. prof. UW r Maciej Marszał), prawnych aspektach totalitaryzmu w byłej Czechosłowacji (dr Alena Rundova) czy też radzieckiej procedurze cywilnej (dr Anna Stawarska-Rippel).

Główny temat sekcji trzeciej pod przewodnictwem prof. Macieja Marszała stanowiła istota totalitaryzmu według polskich myślicieli. Podniesiono w niej kwestie między innymi: polskiej międzywojennej myśli politycznej i nauki prawa zwracającej uwagę na rewolucję antyliberalną jako przyczynę sprawczą totalitaryzmu (prof. dr hab. Marek Kornat, Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN), antytotalitarnej myśli i działalności ojca Józefa Marii Bocheńskiego (prof. dr hab. Arkady Rzegocki, Uniwersytet Jagielloński), teologicznych, filozoficznych i kulturowych aspektów totalitaryzmu w nauczaniu Jana Pawła II (prof. dr hab. Andrzej Pankowicz, Uniwersytet Jagielloński), a także penalizacji doktryn totalitarnych w kodeksie karnym z 1997 r. (dr Tomasz Scheffler, Uniwersytet Wrocławski).

Ostatnia z sekcji, pod przewodnictwem prof. dr hab. Zbigniewa Raua, punktem zainteresowania uczyniła ideę oraz praktykę ustrojową II RP i PRL. Zajęto się w niej między innymi: oceną komunizmu w polskiej refleksji politycznej lat 1989–1993 (prof. dr hab. Jarosław Macała, Uniwersytet Zielonogórski), oświatą w państwie autorytarnym i sporem o charakter szkoły w II RP (dr Paweł Bała, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy w Siedlcach), stalinizacją prawa po II wojnie światowej w oczach polskich emigracyjnych prawników (dr Piotr Fiedorczyk, Uniwersytet w Białymstoku) czy też stosunkiem środowiska Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego wobec totalitaryzmów 1918–1939 (dr Olga Ostaszewska, dr Kazimierz Ostaszewski, Katolicki Uniwersytet Lubelski).

Po podsumowaniu obrad i gorącej dyskusji, w godzinach wieczornych nastąpiło oficjalne zamknięcie konferencji przez profesorów Marka Maciejewskiego i Macieja Marszała. Potem wszyscy uczestnicy przystąpili do uroczystej biesiady staropolskiej. W porze porannej 9 grudnia, po pożegnaniu przez organizatorów, goście udali się w drogę powrotną.

Odnosząc się do konferencji *Polskie interpretacje autorytaryzmu i totalitaryzmu*, nie można pominąć wizyty prof. Richarda Pipesa na Uniwersytecie Wrocławskim 9 grudnia 2010 r., po zakończeniu obrad w Karpaczu. W godzinach popołudniowych prof. Pipes wziął udział w uroczystym obiedzie z władzami Uniwersytetu Wrocławskiego, poprzedzonym zwiedzaniem wrocławskiego Rynku i Synagogi pod Złotym Bocianem. Następnie udał się na spotkanie w Kolegium Europy Wschodniej im. Jana Nowaka-Jeziorańskiego, kierowanego przez Andrzeja Dąbrowskiego. Wieczorem zorganizowany został przez Uniwersytet Wrocławski, przy współudziale prezydenta miasta Wrocławia oraz Salonu

Profesora Dudka, w Auli Leopoldina połączony z dyskusją otwarty wykład prof. Pipesa *Ucieczka od wolności. Co Rosjanie myślą i czego pragną?* Prelegent skupił się na skłonności narodu rosyjskiego do poświęcania wolności na rzecz bezpieczeństwa i pewności rządów, wyrastającej jeszcze z czasów Cesarstwa Rosyjskiego instytucji poddaństwa, zakorzenionej w świadomości rosyjskich chłopów, będących przodkami większości współczesnych obywateli Rosji. Wykład spotkał się z ogromnym zainteresowaniem nie tylko pracowników naukowych naszej uczelni, ale także studentów, czego wyrazem, prócz dużej frekwencji publiczności, były liczne pytania kierowane do prof. Pipesa. Dotyczyły one między innymi: współczesnej polityki zagranicznej Polski względem Rosji, relacji Rosja–Chiny, oceny strategii obranej przez rząd USA wobec państwa rządzonego przez Władimira Putina i Dmitrija Miedwiediewa, roli, jaką Polska winna odgrywać w stosunkach ukraińsko-rosyjskich, relacji Rosji wobec byłych republik radzieckich, a także aktywności rosyjskich intelektualistów i szansa na przewartościowanie paradygmatu ucieczki od wolności we współczesnym społeczeństwie rosyjskim.

Podsumowując obrady konferencji *Polskie interpretacje autorytaryzmu i totalitaryzmu*, należy podkreślić, iż było to jedno z nielicznych sympozjów naukowych na tak dużą skalę w ostatnich latach, poświęconych wspomnianej tematyce. Ogromnym sukcesem oprócz licznej grupy uczestniczących w niej przedstawicieli polskiej nauki, wysokiego poziomu merytorycznego, mnogości podejmowanych zagadnień, był niewątpliwie udział naukowców zagranicznych, a przede wszystkim niekwestionowanego autorytetu w dziedzinie sowietologii profesora Richarda Pipesa.

Radosław Wojtyszyn